

УДК 75.044 (477)

Цитування:

Соченко М. П., Зорко А. Є. Творча спадщина Миколи Самокиша: загальні особливості батального жанру. *Мистецтвознавчі записки* : зб. наук. пр. 2023. Вип. 43. С. 45–50.

Sochenko M., Zorko A. (2023). Creative Heritage of Mykola Samokysh: General Features of Battle Genre. *Mystetstvoznavchi zapysky*: zb. nauk. pr., 43, 45–50 [in Ukrainian].

Соченко Марина Петрівна,
старша викладачка кафедри образотворчого мистецтва Маріупольської філії Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури
<https://orcid.org/0000-0001-7128-5099>
dekanat.fomir@naoma.edu.ua

Зорко Анатолій Єгорович,
доцент кафедри живопису і композиції Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури
<https://orcid.org/0000-0001-9786-7003>
dekanat.fomir@naoma.edu.ua

ТВОРЧА СПАДЩИНА МИКОЛИ САМОКИША: ЗАГАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ БАТАЛЬНОГО ЖАНРУ

Мета статті – проаналізувати загальні особливості й напрями батальної творчості Миколи Самокиша. **Методологія дослідження** ґрунтується на системному поєднанні мистецтвознавчого та історичного підходів, а також загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, серед яких аналізу, синтезу, узагальнення, описовий, біографічний, історіографічний, історико-мистецької реконструкції. **Наукова новизна** полягає в культурно-історичному дослідженні основних рис і напрямів батального живопису М. Самокиша з опорою на українську тематику. **Висновки.** Живопис М. Самокиша на військову тематику – важлива складова та унікальне явище українського образотворчого мистецтва, що свідчить про наступність традицій у розвитку батального жанру. Мальовнича манера батальних полотен Н. Самокиша вирізняється історизмом, динамікою та експресивністю, а трактування образів персонажів – підвищеним реалізмом та психологізмом. Все це змушує глядача по-новому поглянути на війну, виявити співчуття до простого солдата. Вдала розробка складної багатофігурної композиції, реалізм, точність малюнка, багате колірне рішення та афективне зображення образу людини на війні визначають цінність батальної манери М. Самокиша. Реалістичне відображення в його творчості епізодів різних періодів військової історії – це наслідок, з одного боку, швидкої реакції на військові події, учасником яких він інколи був, а з іншого – ґрунтового інтересу до історії, археології та ін.

Ключові слова: Микола Самокиш, батальний жанр, живопис, реалізм, психологізм.

Sochenko Marina, Senior Lecturer, Department of Fine Arts, Mariupol Branch of National Academy of Fine Arts and Architecture; Zorko Anatolii, Associate Professor, Department of Painting and Composition, National Academy of Fine Arts and Architecture

Creative Heritage of Mykola Samokysh: General Features of Battle Genre

The purpose of the article is to analyse the general features and trends of Mykola Samokysh's battle art. **The research methodology** is based on a systematic combination of art historical and historical approaches, as well as general scientific and special research methods, including analysis, synthesis, generalisation, descriptive, biographical, historiographical, historical, and artistic reconstruction. **The scientific novelty** lies in the cultural and historical study of the main features and trends of M. Samokysh's battle painting with a focus on Ukrainian themes. **Conclusions.** M. Samokysh's painting on military themes is an important component and unique phenomenon of Ukrainian fine art, which testifies to the continuity of traditions in the development of the battle genre. The picturesque style of M. Samokysh's battle paintings is distinguished by historicism, dynamics, and expressiveness. The interpretation of the characters' images is marked by increased realism and psychology. All this makes the viewer take a fresh look at the war, show sympathy for the ordinary soldier. Successful development of a complex multi-figure composition, realism, accuracy of drawing, rich colour scheme, and affective depiction of the image of a person at war determine the value of M. Samokysh's battle style. The realistic reflection of episodes of different periods of military history in his work is the consequence, on the one hand, of a quick reaction to military events, in which he sometimes participated, and on the other hand, of a thorough interest in history and archeology.

Key words: Mykola Samokysh, battle genre, painting, realism, psychology.

Актуальність теми дослідження. Сьогодні військова тематика, на жаль, переважає у всіх сферах нашого життя. Не залишаються осторонь культура і мистецтва. Зокрема, зростає кількість творів образотворчого мистецтва, які різноманітними засобами своєї художньої виразності намагаються відобразити ті складні події, які відбуваються у нашій країні, зокрема й на полі бою. Адже будь-яка битва, а не лише війна загалом – це подія неперевершеної драматичності та емоційної сили. Тому її зображення, наприклад, на полотні – це своєрідний застиглий у певному моменті блокбастер. Можливо, цей момент – це ситуація, коли дійсно вирішується не лише перебіг конкретної битви чи війни, а й світова історія загалом, як це відбувається наразі.

У руслі посилення інтересу до творчого зображення військової тематики актуальним уявляється звернення до батальної спадщини відомих українських художників.

Відомий український художник, графік, ілюстратор М. Самокиш (1860-1944 рр.) у своїй творчості відзначився зображенням відомих військових подій, які й нині викликають інтерес як у мистецтвознавців, культурологів та істориків, так і у широкого кола поціновувачів живопису та військової проблематики. Аналіз батальних полотен живописця розширює уявлення про його творчість, а також про особливості батального живопису як такого. Аналізуючи батальну творчість українського живописця, ми не лише привертаємо увагу до його мистецького спадку, а й спонукаємо сучасних художників відроджувати традиції відомих баталістів шляхом зображення сучасного етапу війни нашого народу з Росією. Окрім іншого, така творчість може стати невичерпним джерелом не лише історичних спогадів. Картини на військову тематику завжди мають пропагандистську цінність. Адже спостерігаючи, як герої знищують ворога на суші і на морі, мечем чи з вогнепальної зброї, кожен глядач переживає разом з ними відчуття піднесення, гордості та віри у ту головну перемогу, яку Україні ще треба здобути. Також батальні полотна – це не лише мистецтво, й політика, адже будь-яка війна потребує нарративу, який її начеб то легалізує. В нашому випадку як необхідність відстоювання своїх цінностей та навіть права на існування.

Аналіз досліджень і публікацій. На тлі військової агресії Росії проти України зростає кількість публікацій, які аналізують особливості презентації військових подій тими чи іншими засобами художньої виразності. Так, публікація українських культурологів К. Кислюк та Л. Божко «Війна очима

військових (на основі фотоконтенту офіційних сторінок піхотних бригад ЗСУ у фейсбуку)» є, як констатують автори, важливим компонентом наукової формалізації сучасного погляду на російсько-українську війну [7]. Предметом дослідження статті стало понад 500 «Фото» на офіційній сторінці піхотних бригад ЗСУ – 93 ОМБ «Холодний Яр». «...зображення в категорії «Люди» становили 58,3% від загальної кількості обрахованих зображень; у категорії «Техніка» – 24,7%; у категорії «Ландшафт» – 17%» [7, 8–9], - констатують дослідники та роблять висновок про екзистенційні переживання війни.

К. Кислюк у статті з однойменною назвою досліджує українські особливості «жіночого мілітарі» в соціальній мережі Facebook [6].

Ю. Поливинчак та А. Березельський у публікації «Візуальний контент соціальних медіа як об'єкт бібліотечного депонування (на базі матеріалів висвітлення подій війни 2022 р.) [12] аналізують візуальний контент образотворчих матеріалів, що створюються для поширення в соціальних мережах в умова військової агресії Росії. Дослідники наголошують, що подібний контент соціальних медіа впливає на формування суспільних настроїв, поглядів, переживань, що, у свою чергу, вказує на необхідність його моніторингу, систематизації та консолідації у відповідних базах даних [12].

На жаль, більшість ґрунтовних праць, присвячених дослідженню творчості М. Самокиша, вийшли ще за радянських часів. Тут можна згадати насамперед таких авторів, як М. Бурачек [4] та В. Яценко [17]. В. Яценко також презентував альбом творів художника [18].

Досить відомим є автобіографічне видання «Як я став художником. Життєвий шлях майстра» [9].

Джерелом дослідження творчості художника є спогади його учнів, зокрема Л. Чернова [15]. З них можна зрозуміти особливості навчально-педагогічної діяльності М. Самокиша, його взаємини зі студентами, зокрема під час викладання в Харкові. Саме у Харківському художньому музеї 2010 р. Л. Абраменко презентувала видання мемуарів художника [8].

Лише невелика кількість сучасних публікацій присвячена безпосередньо батальній творчості М. Самокиша: К. Борцова «Батальна графіка М. С. Самокиша» [2], О. Щербакова «Художньо-виразна мова живописних полотен М. Самокиша, присвячених темі громадянської війни» [16], Л. Амеліна «Мої баталії і маневри» [1].

К. Борцова аналізує батальну графіку М. Самокиша на прикладі робіт, які репрезентують події російсько-японської війни та констатує натурність, достовірність фіксації художником фактів перебігу військової кампанії [2].

О. Щербакова аналізує художньо-виразну мову мальовничих полотен М. Самокиша в батальному жанрі одного з найплідніших періодів його творчого шляху та робить висновки, що зображення художником громадянської війни має виключно індивідуальний характер – за графічними та мальовничими прийомами, за досконалістю композиційних схем, тому твори М. Самокиша неможливо переплутати з чіткими іншими [16].

Більш масштабних сучасних праць, зокрема мистецтвознавчих, відшукати не вдалося.

Мета статті – проаналізувати загальні особливості й напрями батальної творчості Миколи Самокиша.

Виклад основного матеріалу. Микола Самовиш – український художник, насамперед відомий своєю багатогранною творчістю: живопис, графіка, ілюстрації до книжок, викладацька і наукова діяльність. Твори М. Самокиша прикрашають експозиції художніх музеїв українських міст Миколаєва, Сімферополя, Севастополя, Харкова, Києва, Чернігова, Полтави, а також приватні колекції.

М. Самокиш народився у м. Ніжин на Чернігівщині у 1860 р. Там він провів своє дитинство, закінчив початкову школу й історико-філологічний інститут.

У спадщині Н. Самокиша значне місце займає батальний живопис - великомасштабні мальовничі полотна, що відображають різноманітні події військового характеру. Ці полотна – безсумнівний внесок не лише в живописну скарбницю, а й у розвиток традицій і майстерності батального жанру. Недарма сучасники називали художника найкращим баталістом України [4].

Саме зацікавленість у реконструкціях війни виявилася найбільш плідною у його мистецькій кар'єрі. Так, вважається, що саме створені для Тифліського воєнно-історичного музею полотна принесли художникові першу справжню славу. А за полотно «Повернення військ на Батьківщину» він отримав у 1881 р. першу Малу золоту медаль, за «Епізод із битви при Малому Ярославці» – другу. У 1885 р. за свою дипломну роботу художник був нагороджений Великою золотою медаллю і званням класного художника I ступеня [11].

Становлення особливостей живописної манери М. Самокиша відбувалося під час навчання у автора великих батальних полотен

військово-побутового жанру, професора Б. Віллевальде, на навчання до батального класу якого М. Самокиш був зарахований у 1879 р. Тобто вже від самого початку він розумів, що стане художником-баталістом.

Свою майстерність М. Самокиш також відточував у Франції. Там його наставником став баталіст Е. Детайль [11].

1885 р. художник відвідав Версаль, де була представлена велика колекція батального живопису. У щоденнику художник записав: «Ці картини не справили на мене особливого враження, композиція їх театральна. Мені, як прихильникові реалістичної школи, вони не сподобалися» [14].

І дійсно, максимальна реалістичність зображення відзначає всі наймасштабніші полотна митця.

За кордон художник вирушив з О. Васильківським, з яким потоваришував ще в Художній академії. Так, разом з С. Васильківським він створив альбом «З української старовини» (1900). [5]. В ньому також присутня низка замальовок предметів військового спорядження, одягу, побуту з музеїв та приватних зібрань. «Ця праця як своєрідний ілюстрований підручник з історії України – пояснювальний текст склав Д. Яворницький. Усі портрети в альбомі виконав аквареллю Сергій Васильківський, а малюнки – Микола Самокиш» [11].

М. Самокиш взагалі захоплювався відтворенням історичних подій та народних особливостей, що підкріплює уявлення про дуже строкатий ансамбль його творчості. Художник також своєрідно використовував мотиви давньоруського мистецтва та народної творчості у зображенні військової тематики.

Крім того, вся художня спадщина відомого художника відображає військові події на тлі змін у суспільно-політичній ситуації, тому вона має не лише художню, а й історіографічну цінність. Тим більше, що М. Самокиш протягом усього творчого шляху активно вивчав історію, етнографію, археологію.

«Я вибрав своєю спеціальністю батальний живопис тому, що вважав війну найбільшою трагедією людства. Передати і зобразити її в мальовничих образах, у міру сил своїх і здібностей, я вважав своїм святим обов'язком» [13], – згадує М. Самокиш.

Можливо саме з цих позицій художник часто відображає надзвичайну жорстокість бою, як, наприклад, на картині «Атака гусар».

Інколи на полотні можна побачити головного героя («Гайдамак на коні», 1899), а інколи їх безліч. Митець оперує в композиції великою кількістю персонажів, щоб досягнути

відчуття грандіозної битви [16], як зазначає О. Щербаківа. Утім у будь-якому випадку це завжди відображення екзистенційної боротьби між двома світоглядом - добра і зла, неправди і справедливості та под.

М. Самокиша майже із самого початку цікавило не лише досконале виписування мілких деталей військової атрибутики (погони, костюми, нашивки, прапори, штандарти, зброя, зброя тощо), представлення перемог чи звитяги військових полководців. Так, К. Борцова справедливо підмічає, що «...художник не дає пафосних сцен, а достовірно відображає ситуацію» [2, 81], правдиво зображуючи «безглуздість і трагічність війни», що проявляється у «фігурах солдатів, які сумно, спершись на гвинтівки, дивляться на трупи вбитих» [2, 81], великою кількістю понівечених трупів солдат на передньому плані картини, як, наприклад, на графіці «Путилівська сопка» [2, 81].

Для художника було найважливішим завданням відобразити справжність військового життя, хоча й без надмірних жахів, а також психологію відповідного художнього образу, зокрема простого солдата. Тобто «людина на війні» - один з основних мотивів живопису М. Самокиша, який «завжди зображував простий люд, проте завдяки своїй майстерності віртуозно розкривав характер кожного учасника картини. Центральними темами картин завжди була глибока любов до Батьківщини, самопожертва та безстрашність перед смертельною небезпекою» [11].

Бажання зобразити на своїх картинах найменші та найтонші деталі – у художника граничить з одержимістю. Тому складається враження, що він досить скрупульозно підходить до вибору сюжету для своїх полотен. Майже незмінно він зображує динамічні сцени.

Додає картинам найбільшої динаміки також зображення бойових коней в русі. «...я крадькома, потихенько малював переважно коней та побойща; тоді якраз була франко-пруська війна, і я з великою увагою роздивлявся і копіював малюнки в журналі «Всемирная Иллюстрация» [9], – згадує М. Самокиш.

Недарма М. Самокиша називали «художником коней». А серед його 11 тисяч картин, малюнків, офортів значне місце займають також мисливські сюжети.

Як досвідчений наїздник він не лише майстерно передає динаміку рухів коней з вершником. Також складається враження, що художник ніколи не забував, що на війні страждають не тільки люди, а й коні. «Трактування коня художник підкоряє загальному ходу батальної операції. Кінь

завжди поділяє долю людини: у багатьох сценах зображених художником, поруч з убитим вершником лежить і убитий кінь. Подібне тенденційне трактування має метою посилити експресію батального епізоду. Така антропологізація тварини свідчить про симпатію художника до одного з учасників бою» [2, 6], – констатує К. Борцова.

Взагалі коней можна побачити майже на всіх картинах художника, не кажучи вже про картини, які присвячені їм безпосередньо («Трійка», «Кобила з жеребцем» та ін.). За картину «Табун орловських рисистих маток» художник отримав звання академіка. «Я люблю коней як художник та в минулому кавалерист. У цьому напрямі я працюю постійно, вважаю коня гарним та благородним створінням і намагаюся зображувати його не тільки з зовнішнього боку, а й передати його психіку, його порив, найпрекрасніше, що є у цих тварин. Навіть шкапа на скаку виглядає живописно» [14], – так своєрідно трактує свою любов до коней М. Самокиш.

Також можна згадати діяльність М. Самокиша як автора військових плакатів. Так, на в липні 1941 р. в сімферопольській газеті вийшов надрукований згодом масовим тиражем плакат «Наша справа права...».

М. Самокиша свого часу навіть рекомендували воєнному відомству як зарисовщика маневрів. У 1904 р. під час російсько-японської війни М. Самокиш у складі драгунського полку був відправлений військовим художником-кореспондентом журналу «Нива» на фронт. Там митець часто робив замальовки битв майже в реальному часі. Він взагалі вважав, «що художник-баталіст повинен з власного досвіду писати батальні сцени». Тому під час Першої світової війни він возив учнів на фронт для художньої практики [14].

У 1912 р. до 100-річчя перемоги над Наполеоном М. Самокиш створив цілу серію графічних рисунків – послідовні епізоди найголовніших битв [11].

Утім, до найбільш видовищних і значущих картин автора, на нашу думку, можна віднести полотна, присвячені подвигам і битвам запорожців та взагалі національно-визвольним подіям з життя українського народу: «Напад запорозьких козаків на обоз», «Повстання українських селян на чолі з Іваном Богуном» (1930), «Бій Максима Кривоноса з Яремою Вишневецьким» (1934), «Бій Богуна з Чарнецьким під Монастирищем в 1653 році» (1931), «Битва козацьких повстанців з польськими гусарами при Жовтих Водах в 1648 році» (1930), «В'їзд Богдана Хмельницького в Київ» (1929) та ін.

Прикметно, що ці картини датовано 20–30 роками ХХ століття, коли наша країна вже перебувала під окупацією радянщини. На зображенні чітко прослідковується не лише туга за батьківщиною, а й гордість за свій звитяжний народ. Тим більше, що художник був нащадком козаків, як по лінії батька, так і по матері. Прізвище Самокиш зазвичай давали козакам, які полюбили кисляк (скисле молоко) [14].

До речі, морська тематика також виявилася досить вдалою у творчості художника («Морська битва запорожців з турецьким військовим кораблем», «Морська битва 7 листопада 1800 року» та ін.). Не останню роль у цьому, напевно, відіграв той епізод з життя М. Самокиша, коли він останні шість років свого життя провів у Криму. Існує думка, що під час німецької окупації Сімферополя художник тісно співпрацював із українським націоналістичним рухом [11].

Проте кримський період у творчості та художньо-педагогічній діяльності М. Самокиша тривав значно довше – з 1918 до 1944 року.

Наприкінці 30-х років М. Самокиш брав активну участь у роботі з організації Співки радянських художників Криму. У 1940 р., коли сформувався його оргкомітет, до нього разом з М. Самокишем увійшли його молоді вихованці: художники В. Спічак, М. Рибніков та ін.

До 80-річчя художника в 1940 р. відбулося вшанування його творчої та художньо-педагогічної діяльності у Сімферопольському Державному драматичному театрі. До цієї дати скульптор Є. Вучетич, який познайомився з живописцем в Дніпропетровську, коли той гостював у свого товариша, директора Дніпропетровського історичного музею Д. Яворницького, створив погруддя «Портрет М. С. Самокиша». Наразі воно зберігається у меморіальній кімнаті М. Самокиша у Кримському художньому училищі.

До кримської тематики митця можна також віднести полотна «Запорожці в Бахчисараї», «Вечір в Криму», «Похід запорожців на Крим» і под.

Принагідно зазначимо, що майстер понад п'ятдесят років свого життя присвятив художньо-педагогічній діяльності. М. Самокиша взагалі вважають основоположником кримської школи живопису. Після переїзду в Симферопіль він давав приватні уроки живопису, згодом відкрив студію, на базі якої пізніше і було створено Державне середнє художнє училище, удостоєне ім'я М. Самокиша.

Недарма саме у Криму було проведено Міжнародну науково-практичну мистецтвознавчу

конференцію «М. С. Самокиш та його учні»; організовано ювілейні виставки у музеях міст Криму до 150-річчя від дня народження художника.

Висновки. Живопис М. Самокиша на військову тематику – важлива складова та унікальне явище українського образотворчого мистецтва, яка свідчить про наступність традицій у розвитку батального жанру. Мальовнича манера батальних полотен Н. Самокиша вирізняється історизмом, динамікою та експресивністю. А трактування образів персонажів – підвищеним реалізмом та психологізмом. Все це змушує глядача повному поглянути на війну, виявити співчуття до простого солдата. Вдала розробка складної багатофігурної композиції, точність малюнку, багате колірне рішення та афективне зображення образу людини на війні визначають цінність батальної манери М. Самокиша.

Реалістичне відображення у його творчості епізодів різних періодів військової історії – це наслідок, з одного боку, швидкої реакції на військові події, учасником яких він інколи був, а з іншого – ґрунтового інтересу до історії, археології та ін.

Подальше дослідження батальної творчості М. Самокиша дає змогу також прослідкувати певні закономірності та особливості розвитку українського образотворчого мистецтва не лише в ретроспективі (з кінця ХІХ – першої половини ХХ ст.), а й на сучасному етапі, зокрема через творчість його учнів та послідовників.

Література

1. Амеліна Л. Мої баталії і маневри. Музейний провулок: *Журнал Національного художнього музею України*. 2010. № 1 (15). С. 30–39.
2. Борцова К. О. Батальна графіка М. С. Самокиша. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв*. 2011. № 4. С. 79–82. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/had_2011_4_23 (дата звернення: 10.04.2023).
3. Борцова К. Іппологія у графіці М. С. Самокиша. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. Мистецтвознавство*. 2011. С. 4–7.
4. Бурачек М. М. Самокиш : монографія. Харків : Рух, 1930. 40 с.
5. З української старовини: альбом / текст Д. І. Яворницького ; мал.: М. С. Самокиша, С. І. Васильківського ; пер. з рос. Ю. Іванченка ; післямова А. О. В'юнника. Київ : Мистецтво, 1991. 311 с.
6. Кислюк К. В. Українські особливості «жіночого мілітарі» в соціальній мережі Facebook. *Питання культурології*. 2022. Вип. 39. С. 128–140.
7. Кислюк К. В., Божко Л. Д. Війна очима військових (на основі фотоконтенту офіційних сторінок піхотних бригад ЗСУ у фейсбуку). *Вісник*

Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2022. №4. С. 8–14.

8. Мемуары / Н. С. Самокиш ; Харьк. худ. Музей ; сост. Л. Абраменко. Харьков : Золоті сторінки, 2010. 184 с.

9. Микола Самокиш. Як я став художником. Київ : Мистецтво, 1937.

10. Микола Самокиш. URL: <https://uartlib.org/ukrayinski-hudozhniki/mikola-samokish/> (дата звернення: 10.04.2023).

11. Микола Самокиш – український художник-баталіст. URL: <https://uain.press/blogs/1099902-1099902> (дата звернення: 10.04.2023).

12. Половинчак Ю., Берегелський А. Візуальний контент соціальних медіа як об'єкт бібліотечного депонування (на базі матеріалів висвітлення подій війни 2022 р. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2022. Вип. 63. С. 23–32.

13. Самокиш Микола Семенович. URL: https://www.wiki-data.uk-ua.nina.az/%D0%A1%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D0%BA%D0%B8%D1%88%D0%B0_%D0%9C%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B0.html (дата звернення: 10.04.2023).

14. 1860 – народився Микола Самокиш, художник. URL: <https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/zhovten/25/1860-narodyvsya-mykola-samokysh-hudozhnyk> (дата звернення: 10.04.2023).

15. Чернов Л. І. Спогади про вчителя Миколу Самокиша. *Ніжинська старовина*. 2010. Вип. 9 (12). С. 123–127. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/24213/14> (дата звернення: 10.04.2023).

16. Щербак О. О. Художественно-выразительный язык живописных полотен Н. Самокиша, посвященных теме гражданской войны. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. Мистецтвознавство*. 2011. С. 192–195.

17. Яценко В. М. С. Самокиш : нарис про життя і творчість. Київ : Мистецтво, 1954. 48 с.

18. Яценко В. Микола Самокиш : альбом. Київ : Мистецтво, 1979. 120 с.

References

1. Amelina, L. (2010). My battles and maneuvers. *Museum Lane: Journal of the National Art Museum of Ukraine*, 1 (15), 30–39. [in Ukrainian].

2. Bortsova, K. O. (2011). Battle graphics by M. S. Samokysh. *Bulletin of the Kharkiv State Academy of Design and Arts*. 4, 79–82. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/had_2011_4_23 [in Ukrainian].

3. Bortsova, K. (2011). Hippology in the graphics of M.S. Samokysh. *Bulletin of the Kharkiv State Academy of Design and Arts. Art History*, 4–7 [in Ukrainian].

4. Burachek, M. M. (1930). *Samokysh: a monograph*. Kharkiv: RUKh [in Ukrainian].

5. *From Ukrainian antiquity: an album* (1991) / tekst D. I. Yavornytskoho; mal.: M. S. Samokysha, S. I. Vasylykivskoho; per. z ros. ta uporiad. Y. O. Ivanchenka; pisliamova A. O. Viunya. Kyiv: Mystetstvo [in Ukrainian].

6. Kysliuk, K. V. (2022). Ukrainian peculiarities of the "female military" in the Facebook social network. *Pytannia kulturolohi, 39*, 128–140 [in Ukrainian].

7. Kysliuk, K. V., Bozhko, L. D. (2022). War through the Eyes of the Military (based on the photo content of the official Facebook pages of the infantry brigades of the Armed Forces of Ukraine). *Bulletin of the National Academy of Culture and Arts Management*, 4, 8–14 [in Ukrainian].

8. *Memoirs* (2010). / N. S. Samokysh; Khark. khud. muzei; sost. L. Aбраменко. Kharkiv [in Russian].

9. Mykola Samokysh. (1937). *How I became an artist*. Kyiv: Mystetstvo [in Ukrainian].

10. Mykola Samokysh. Retrieved from: <https://uartlib.org/ukrayinski-hudozhniki/mikola-samokish/> [in Ukrainian].

11. Mykola Samokysh – Ukrainian battle artist. Retrieved from: <https://uain.press/blogs/1099902-1099902> [in Ukrainian].

12. Polovynchak, Y., Berehelskyi, A. (2022). Visual Content of Social Media as an Object of Library Deposit (Based on the Materials of Coverage of the Events of the War of 2022). *Naukovi pr.i Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*. 63, 23–32. [in Ukrainian].

13. Samokysh Mykola Semenovich. Retrieved from: https://www.wiki-data.uk-ua.nina.az/%D0%A1%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D0%BA%D0%B8%D1%88%D0%B0_%D0%9C%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B0.html [in Ukrainian].

14. 1860 – Mykola Samokysh, artist, is born. Retrieved from: <https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/zhovten/25/1860-narodyvsya-mykola-samokysh-hudozhnyk> [in Ukrainian].

15. Chernov, L. I. (2010). Memories of the teacher Mykola Samokysh. *Nizhynska starovyna*, 9 (12), 123–127. Retrieved from: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/24213/14> [in Ukrainian].

16. Shcherbakova, O. O. (2011). The artistic and expressive language of M. Samokysh's paintings on the Civil War. *Bulletin of the Kharkiv State Academy of Design and Arts. Art History*, 192–195 [in Russian].

17. Iatsenko, V. (1954). *M. S. Samokysh: an essay on life and creative work*. Kyiv: Mystetstvo [in Ukrainian].

18. Iatsenko, V. (1979). *Mykola Samokysh: an album*. Kyiv: Mystetstvo [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 12.04.2023
Отримано після доопрацювання 15.05.2023
Прийнято до друку 23.05.2023